

‘Ik kom érg graag in de klas’

Foto: Maarten Slagter

Interview met Huub van den Bergh

Vorig jaar heeft Levende Talen een nieuwe bijzonder hoogleraar gekregen: Huub van den Bergh. Volgens Van den Bergh zijn in het huidige onderwijsklimaat veranderingen slechts zelden gestoeld op wetenschappelijke bevindingen; de waan van alledag regeert en stemmingsmakerij bepaalt te vaak de discussie. In dit vraaggesprek met Patrick Rooijackers pleit de hoogleraar voor grondiger onderzoek en een versterkte band tussen wetenschap en praktijk.

Patrick Rooijackers

‘Rond 2000 was ik nauw betrokken bij de evaluatie van de basisvorming. Daarbij ben ik veel de klas in geweest. Zelf vond ik dat een buitengewoon inspirerende ervaring. Ik heb daar ontzettend veel dingen opgestoken, dingen waar ik nooit bij stil had gestaan. Als universitair docentje dat zelf wel eens colleges gaf en dat daarom enig verstand van onderwijs meende te hebben, merkte ik iets wonderlijks: ik wist heel weinig van onderwijs. Het gaat bij goed onderwijs zeker niet alleen om de stof – het gaat om de persoon die voor de klas staat. Het contact met de klas gaat vóór de stof. Weet je op het juiste moment iets te zeggen, dan ligt een klas aan je voeten. Sindsdien staat het voor mij vast dat de docent het onderwijs maakt. Nee, ik vond dat geweldig. Ik kom érg graag in de klas.’

‘Ik denk dat de kern van mijn wetenschappelijke activiteiten gevormd wordt door de wens te willen weten wat

er tijdens taalactiviteiten in een hoofd gebeurt. Dat ligt heel erg dicht bij het onderwijs, want daar gaat het erom hoe je zulke processen kunt sturen. Tussen die twee dingen zit onderzoeksmatig een enorme kloof, die niet op één manier te overbruggen is. Mijn klassenbezoeken hebben me dát geleerd: er zijn talloze manieren om goed onderwijs te realiseren. Wat in het ene klaslokaal voorbeeldig werkt, mislukt bij een andere docent jammerlijk en wordt oersaai. Er is dus geen uniform recept dat voor alle leerlingen en alle docenten goed werkt.’

Cultuurkritiek

Het wordt in een gesprek snel duidelijk dat Huub van den Bergh, de nieuwe bijzonder hoogleraar ‘vanwege Levende Talen’, niet erg houdt van algemene uitspraken over ‘de’ leerling of ‘het’ onderwijs. Hij waakt voor cultuurpessimisme of cultuurkritiek, maar keert telkens terug naar één uitgangspunt: weten we het wel zeker? Daarmee geeft hij een verfrissende blik op de onderwijs-

wereld, waarin scherp geformuleerde onderwijsvisies en gepeperde uitspraken over maatschappelijke en sociale ontwikkelingen nogal eens het gesprek willen domineren. Met een zekere regelmaat keert tijdens ons gesprek naar aanleiding van actuele discussies de vraag terug of aan ‘zoiets’ wel enig onderzoek is voorafgegaan. Nee, blijkt dan vaak het antwoord te zijn.

‘Meetbaarheid, daar lijkt men in het onderwijswereldje nooit zo van te houden. Naar mijn smaak wordt er vaak te onnadenkend van alles veranderd, zonder dat men weet wát men verandert. Iedereen praat tegenwoordig zo graag over competenties, in plaats van over vaardigheden. Als we vaardigheden zomaar door competenties vervangen, dan gooien we het kind met het badwater weg. Achter het begrip “vaardigheid” steekt een hele theorie: een vaardigheid is een relatieve, constante dispositie die je toeschrijft aan een persoon, op grond van een score.’ Hij lacht om deze snel geformuleerde volzin. ‘Maar achter het begrip competentie zit geen theorie. Dat valt niet te meten.’

Als universitair docent, verbonden aan de Universiteit Utrecht, is hij veel bezig geweest met peilingsonderzoek. ‘Peilingsonderzoek vind ik een geweldige tak van onderzoek. De enige vraag die gesteld wordt, is: wat kunnen leerlingen op een bepaald moment in het onderwijs? Zulk onderzoek is enorm relevant. Welke discussie je ook voert, altijd worden algemeenheden gedebiteerd als: “ja, maar die leerlingen kunnen minder”. Neem de kwestie hoe goed vijftienjarigen kunnen spellen. “Nou, het is beroerd,” zegt iedereen dan al snel. Natuurlijk, ik kan ook opstellen van leerlingen laten zien met “hij ligt toe” erin, maar is het werkelijk zo slecht met spelling gesteld? Ik betwijfel het. Zulke klachten zijn van alle tijden. Begin jaren negentig klonken zulke geluiden ook. Pas op grond van peilingsonderzoek kon deze discussie een empirische basis gegeven worden. En wat bleek? Leerlingen spelden minder dan een op de honderd eigen woorden verkeerd, en een klein percentage scholieren was verantwoordelijk voor een groot deel van die fouten.’

Van den Bergh onderzoekt momenteel samen met een aantal andere Europese universiteiten het CEF, het *Common European Framework*, dat momenteel in het mvt-onderwijs veel aandacht krijgt. Gebrek aan onderzoek zou zich hierbij, aldus Van den Bergh, ook wel eens kunnen wreken. ‘Ik vind dat we daarmee te hard van stapel lopen. Ik heb daar drie goede redenen voor. Eén: volgens het CEF zou iedereen in Europa moeten weten welk taalniveau iemand heeft als hij op C1-niveau een bepaalde taal beheerst. Maar het is de vraag of de

C1 van een Engelsman dezelfde is als de C1 van een Nederlander. Er zijn nogal wat aanwijzingen dat een Engelsman de prestaties van een Engelssprekende Nederlander hoger inschat dan een docent Engels in Nederland. Vraag is dus: hebben we dan wel wat aan dat *framework*? Of moeten we het bijstellen? Twee: het *framework* komt uiteindelijk uit op een ongelooflijk hoog niveau. Ik vraag me af welke moedertaalspreker het hoogste niveau haalt. Ik haal dat hoogste niveau in elk geval niet. En ten slotte is er heel weinig differentiatie in de lage schalen, terwijl die voor het onderwijs het meest relevant zijn. Is het daarom voor ons onderwijs wel goed bruikbaar?’

Verricht eerst eens goed onderzoek, is de boodschap van Van den Bergh. ‘Weet waarover je praat, ga geen politiek wenselijke dingen op papier zetten, om er dan daarna als een kudde makke schapen achteraan te hollen. Zo is het ook gegaan met het nieuwe leren. Daar steekt misschien heel veel goeds in en het zijn leuke ideeën, maar het onderzoek naar het nieuwe leren is buitengewoon schaars. Waarom doen we niet eerst eens aan goed onderzoek?’

Schrijfvaardigheid

De afgelopen twee decennia was Van den Bergh onder meer bezig met onderzoek naar schrijf- en leesprocessen en in 1989 promoveerde hij op de vraagstelling in de eindexamens Nederlands. Zijn interesse gaat al jaren uit naar zaken als leesvaardigheid en schrijfvaardigheid: wat doen kinderen in hun hoofd wanneer ze schrijven? Hoe is de relatie tussen de kwaliteit van teksten en schrijfprocessen? ‘De resultaten van dergelijk onderzoek zijn erg interessant. Als je zicht krijgt op wat kinderen doen, dan heb je ook zicht op wat kinderen kunnen verbeteren. Goede schrijvers stellen schrijven uit en splitsen het schrijfproces op in onderdelen, slechte schrijvers willen gewoon tekst maken, kopij genereren. Er zijn allerlei schrijfmethodes, maar bijna niemand – een paar mensen aan de UvA uitgezonderd – heeft zich afgevraagd wát er door die didactiek nu verandert in de hoofden van kinderen.’

Het schoolvak Nederlands zou wat Van den Bergh betreft het accent duidelijker moeten leggen op schrijfvaardigheid. ‘Er is geen onderdeel in het onderwijs waarover, in de maatschappij, op de universiteit, zoveel geklaagd wordt als over schrijfvaardigheid. Talendocenten, speciaal de docenten Nederlands, moeten dit signaal oppakken. Dat de kennis van literatuur achteruit is gegaan, wil ik wel geloven. Dat kan omdat er in de les misschien minder aandacht voor is. Als

dat inderdaad zo is, lijkt het me terecht. Is het nu zo belangrijk te weten van wie Multatuli het pseudoniem is? Multatuli zei zelf al: "Ik probeer helder te schrijven maar ik heb schoolgegaan." Hij relateert daarmee het onderwijs en zegt eigenlijk: het onderwijs moet schrijfvaardigheid en helder taalgebruik proberen te bevorderen.'

De klachten over het gebrekkige literatuuronderwijs en over de geringe kenniscomponent in het huidige schoolvak Nederlands, die zelfs de Tweede Kamer hebben bereikt, beaamt hij niet. 'Daar geloof ik zonder nader onderzoek niet zoveel van. Als een instantie vindt dat de kennis afgenomen is, zoals de Landelijke Vereniging van Neerlandici, dan heeft ze de verantwoordelijkheid eerst eens aan te tonen dat er een "crisis" is. Alleen maar roepen dat het nú niet goed is, dat vroeger alles beter was, is niet echt een positieve bijdrage. Pas na het overleggen van de conclusies van een empirisch onderzoek zou ze erop aan mogen dringen een zware Kamercommissie daarover in het leven te roepen.'

Communicatie

Van den Bergh legt in talenonderwijs duidelijk het accent op taal als communicatie, als middel tot informatieoverdracht. Tijdens het gesprek komen er heel wat kwesties voorbij waaruit blijkt dat talenonderwijs voor hem pas zin heeft als de lerende bewust met talige middelen leert om te gaan en zich van de relevantie van taalvaardigheid in zijn dagelijks leven bewust is.

'Waar het om gaat is dat je kunt communiceren. Daarom is het belangrijk dat je oefent aan de hand van realistische situaties. Niet aan de hand van rollenspellen met uitgeschreven dialogen. Ik kwam onlangs nog een prachtig voorbeeld tegen van hoe het moet, al moet je wel een bepaalde sfeer in je klas hebben, wil zoiets lukken. Een docent Engels verdeelde een klas in groepjes van vier: twee leerlingen wilden een huis kopen, twee wilden het verkopen. Zijn opdracht aan de klas luidde: onderhandel maar. Tijdens de rest van de les liep de docent gewoon wat rond en het enige dat hij deed, was af en toe opmerken: "Hey guys, wel in het Engels!" Daar staken die leerlingen veel meer van op dan van een flauwe uit het hoofd geleerde situatie. Echt geweldig was dat.' Van den Bergh is vanuit deze communicatieve invalshoek dan ook geen voorstander van grammatica-onderwijs. 'Ik zie daar het nut niet van in. Wat heb je eraan dat je weet wat een bepaling van gesteldheid is? Ik kon vroeger mijn rijtjes voor Frans uitstekend opzeggen, maar zodra ik de Franse grens overstak, viel ik stil en durfde ik geen woord te zeggen.'

Het is belangrijk dat leerlingen het gevoel hebben dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor wat ze leren. Daarin schuilt een belangrijk deel van de uitdaging in het moderne onderwijs. 'Ik zie het in het klaslokaal maar al te vaak, en de tweede fase heeft daarin weinig verandering gebracht. Aan de ene kant vind je lessen waar leerlingen van de docent de boodschap te horen krijgen om aan hun huiswerk te beginnen en dan aan hun lot worden overgelaten. Aan de andere kant zijn veel lessen nog erg docentaafhankelijk: de docent staat voor de klas, de docent bepaalt wat wanneer moet. Naar mijn inschatting worden er nog heel weinig grote opdrachten gegeven, projecten waarvoor de leerling zelf verantwoordelijk is.' Ook in de beoordeling uit zich dit onvoldoende. 'We geven een klein stukje stof en meteen gaan we er een overhoring overheen gooien. Dan denk ik: ja, je moet toch een methode kunnen bedenken waarbij je de leerlingen meer verantwoordelijk maakt!' In dat opzicht heeft hij bewondering voor scholen waar ze de hele boel om hebben durven gooien. 'Dat vergt lef.'

De negatieve berichtgeving in de media over het onderwijs beschouwt Van den Bergh als een hoop gebakken lucht; de berichtgeving in de kranten weerspiegelt naar zijn idee onvoldoende wat er in klaslokalen in Nederland daadwerkelijk gebeurt. 'In de lespraktijk zijn dingen zo totaal anders dan in de kranten wordt voorgesteld. Natuurlijk kun je docenten vinden die hun lessen inrichten volgens het nieuwe leren, maar ook zulke docenten geven vaak lessen die "gewoon traditioneel" zijn. De media hebben een hypecultuur gecreëerd rond het onderwijs. Goed nieuws is geen nieuws.'

Toestanden

Welke meerwaarde levert het hogleraarschap van Van den Bergh als onderzoeker op? Voor de eerste keer in ons gesprek aarzelt hij. 'De meerwaarde van het hogleraarschap is met name dat ik nu de mogelijkheid heb anderen te laten promoveren en op belangrijke onderwerpen voor het onderwijs te zetten.' Maar na enig nadenken geeft hij aan dat hij met zijn huidige onderzoek meer probeert aan te sluiten op actuele discussies. Dat is nodig, benadrukt hij. 'Nederland heeft altijd een houding van "we gaan eerst eens veranderen, en daarna kijken we nog wel". We gingen het studiehuis invoeren en daarna keken we of het goed is. We gingen de basisvorming invoeren en daarna keken we of het goed is. Nou ja, zulke toestanden zijn typisch Nederlands. Nogmaals: waarom doen we niet eerst eens goed onderzoek en kijken we pas daarna niet of er inderdaad iets veranderd moet worden?'

C O L U M N

Onderwijs gooit deuren open

'Om in het onderwijs meer maatwerk af te leveren, moeten onderwijsgeevenden meer zeggenschap krijgen.' Aan de vooravond van het debat over onderwijs in de Tweede Kamer schreven Maria van der Hoeven en Mark Rutte 14 februari op de opiniepagina van *de Volkskrant* een gezamenlijk stuk met bovenstaande titel.

Op het eerste gezicht een redelijk verhaal vol met mooie zinsneden als 'Maatwerk is het sleutelwoord', 'Scholen en docenten bepalen welke aanpak voor hun leerlingen tot de beste resultaten leidt' en 'Ons ministerie en onze wetgeving moeten die mogelijkheid tot maatwerk bieden'.

Goed, hoe gaan ze dat maatwerk dan aanpakken? Jawel, met een nieuwe wet: een onderwijswet voor alle onderwijssectoren. '[...] het doel is de overgang van het ene naar het andere schooltype te vereenvoudigen. Juist tijdens die overgang haken leerlingen af en leiden verschillende financiële regimes tot onnodige problemen die maatwerk in de weg staan.' Vervolgens gaat het over de ongebreidelde fusietrend die moet worden tegengegaan.

Ik raak nu het spoor enigszins bijster – ging het hier nu om een onderwijskundige of om een financiële kwestie? En was het niet ons eigen onderwijsministerie dat tot voor kort van scholen eiste dat ze fuseerden, omdat dat zoveel financiële voordelen opleverde?

Vervolgens gaat het over het publieke belang en 'de opdracht aan scholen en kennisinstellingen om verantwoording af te leggen, aan de ouders, aan de samenleving en dus aan de politiek'. Ook docenten hebben hierin een taak: 'de vrijheid en zelfstandigheid mogen niet blijven hangen op het niveau van bestuurders, maar moeten juist worden ervaren op de werkvloer'. Docenten moeten de belangrijkste gesprekspartners worden van het ministerie door zich sterker te organiseren in inhoudelijke beroepsgroepen. Zij moeten ervoor zorgen dat de bureaucratie verdwijnt.

Ten slotte moet het bedrijfsleven ook de kans krijgen om mensen zelf op te leiden: 'Waarom moet het aanbieden van onderwijs een alleenrecht voor bestaande onderwijsinstellingen blijven?' En het stuk eindigt met de hartenkreet dat het belang van de leerling en student centraal moet staan.

De bewindslieden willen 'met open vizier het debat aangaan' – een loffelijk streven maar om een debat aan

Petra van Kalker

te gaan, is een coherente visie een eerste vereiste.

Maatwerk lijkt het toverwoord, maar je kunt niet op alle terreinen tegelijk maatwerk leveren: als de leerling centraal staat, moet je accepteren dat een leerling niet altijd de kortste weg aflegt van A naar B. Als je scholen afrekent op zittenblijvers, stimuleer je geen maatwerk.

Als scholen meer ruimte krijgen om hun eigen aanpak te kiezen, ontstaan er meer verschillen tussen scholen en dat maakt het overstappen voor leerlingen van de ene school naar de andere niet gemakkelijker.

Docenten krijgen een wel heel prominente rol toebedeeld: ze moeten allereerst een eigen aanpak kiezen, ze moeten vervolgens verantwoording afleggen aan ouders en samenleving, ze moeten zich met beleid bemoeien en met de financiën van de school. En dat alles met het belang van de leerling en student voorop.

Hierin zitten allerlei tegenstellingen: het is een onmogelijke zaak om het iedereen naar de zin te maken. Ouders hebben andere belangen dan docenten bijvoorbeeld. En maatwerk op onderwijskundig terrein betekent meestal geen maatwerk op financieel terrein.

Onderwijs gooit deuren open: als je te veel deuren open gooit, gaat het volgens mij tochten.

Christien van Gool
<cmmhvangoal@planet.nl>